

A MADOSZ és az Ekésfront (Frontul Plugarilor) 1935–1944¹

Hitler hatalomra jutása együtt jár Németország közép-európai aspirációinak megerősödésével; a békeszerződések revíziója, vagy újabb területszerzés sem tűnt már lehetetlennek, s mindez háborús veszélyt hordozott magában. Így lett a nagyhatalmak számára a „kollektív biztonság” létkérdés,² amely ekkor zárkózott fel a keresztül-kasul kötött két- és többoldalú politikai-, biztonsági-, békéltetői és döntőbírósi szerződések mellé. Egy közös vonás feltétlenül volt a német hódítási és a kollektív biztonsági tervezetekben: mindkettő Közép-Európára vonatkozott, ahol az első világháborút követő békeszerződések megalkotásánál – Bajcsy-Zsilinszky Endrét idézve³ – „a Nagy-Négyek oly könnyű kézzel, s annyira minden felsőbbrendű államférfiúi megfontolás nélkül döntöttek egész Közép-Európa sorsáról, mintha csak afrikai kisebb gyarmat ügyének elintézéséről lett volna szó”. Ennek következményeként itt mindenkinek volt valami „elszámolnivalója” csaknem valamennyi szomszédjával.

A térség politikusainak, gazdasági szakembereinek is megvolt a maguk elképzelése a gazdasági, vagy gazdasági és politikai szövetségekről, így Hodžának, Hantosnak, Bethlennek, Gömbösnek. Vajda-Voevod megbízásából Titulescu is folytatott megbeszéléseket a magyar kormánnyal; a magyarbarát Velliani-Pionisi és a magyarokat nem kedvelő Matich Miloslav egyaránt a lehetséges együttműködésről írt értekezést; Elekes Dezső, Székely Artúr, Halász Albert főleg gazdasági szempontokat mérlegelve helyeselte vagy vitatta a Duna-völgyi vámszövetséget.⁴

A közép-európai koncepciók 1918 utáni első fejezete, amikor a szakemberek elképzelései domináltak, ezzel lezárult. A második, reménytelenebb időszakban, az Anschluss és München után, a magukra hagyott nemzetek írói léptek előtérbe s kapaszkodtak a „Duna-völgyi népek barátságába”, a „vámunióba”, a „közép-európai föderációba”.

A harmadik fázisban, a második világháború után, a politikusok – Groza, Tito, Dimitrov, Károlyi –, és az írók – Balogh Edgár, Bibó István – elképzelései nagyjából

¹A tanulmány annak a monográfiának első fejezete, amely Petru Grozának kíván emléket állítani.

²*Ormos Mária*: Franciaország és a keleti biztonság, 1931–1936. Bp., 1969. 452.

³*Bajcsy-Zsilinszky Endre*: Helyünk és sorsunk Európában. Bp., 1941. 129

⁴*Franco Velliani-Pionisi*: Il Problema territoriale Transilvano. Bologna, 232.; *Miloslav Matich*: Project d'Union Danubienne de Point de vue Yougoslave. Paris, 1933. 250.; *Elekes Dezső*: A Duna-völgy kérdőjelei. A Dunakörnyéki Közép-Európa gazdasági problémája. Bp., 1934. 308.; *Székely Artúr*: Középeurópai kereskedelempolitika. Bp., 1936. 20.; *Halász Albert*: Egy nagyobb vámterület kialakulásának lehetősége Közép-Európában. Bp., 1931. 15.

egybeestek. Groza 1947-es májusi budapesti hivatalos látogatása egyúttal a közép-kelet-európai konföderáció kérdésének a konzultációja is volt.

Petru Groza, mint Erdély szülötte, kitűnően ismerte az ott élő népek nyelvét és kultúráját, megértette, hogy Erdély történetét három nép élte és írta, s ez eldöntötte azt, hogy mindannyiuknak joga legyen ott az emberi-nemzeti szabadságjogokhoz. A magyarság számára ő jelentette azt a román politikust, aki nem a sérelmek visszafizetésének idejét várta, de nem is az idealizmus torzító tükrén át nézte a magyar–román viszonyt, hanem a közös jövő és boldogulás útját egyengette, ami nem is volt kevés, ha megdölgöljük, hogy a Maniu-féle Nemzeti Parasztpárt több vezetője Benešsel karöltve a magyarság kitelepítésében látták a megoldást.⁵ Groza azonban végigtekintve a régmúlt és közelmúlt történelmén, elismerte, hogy a két nép gyakran állt egymással szemben, de felismerte azt is, hogy a közös ellenség egyformán becsapta őket. Amikor arra tett fogadalmat, „hogy ez többet nem ismétlődik meg . . . itt születünk ezen a földön, a sors ide állított, és itt is akarunk és fogunk élni, szabad, demokratikus hazában, ugyanazoktól a demokratikus jogoktól eltelve”,⁶ nem hatásadászat diktálta szavait, mert azokat tettek követték. Már 1935-től, az antifasiszta népfront kezdeteitől; később mint Románia miniszterelnöke; majd mint a Nagy Nemzetgyűlés elnöke tudatosította, hogy a fiatal román demokrácia egyik legfontosabb támasza az ország legnagyobb számú nemzetisége és annak szervezete a Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége (MADOSZ), valamint jogutódja, a Romániai Magyar Népi Szövetség (MNSZ) – korabeli kifejezéssel élve – „A román demokrácia próbaköve a nemzetiségi kérdés megoldása”; hogy a szomszédos országokkal való kiegyezés csak akkor következik be, ha biztosítják Románia minden nemzetiségének teljes egyenjogúságát.

„Eljöttem, hogy a román–magyar együttélés erdélyi zászlaját itt ünnepélyesen meglobogtassam.”⁷ E szavakkal nyitotta meg a MNSZ első kongresszusát 1945 májusában Kolozsváron, ahol megújította az 1935-ben kötött román–magyar szövetséget. „Mi itt Erdélyben, Kolozsvárt, egy nagy kísérletet teszünk. Ha sikerül román és magyar részről egyaránt kiirtani a gyűlölködésnek még az irmagját is, akkor ennek a sikernek a hatása kisugárzik a Fekete-tengerig, s a magyar népre, s egészen a Lajtáig. Tudjuk, érezzük azt, hogy minél közelebb jut egymáshoz a két ország, annál inkább biztosítva lesz az itt élő népek testvérisége is.”⁸ Ennek feltétele pedig az – ahogyan azt többek között Paál Jóbnak adott interjújában is kifejtette –, hogy szabadon áramolhatnak az információk, kulturális értékek, megszűnik a vízumkényszer, létrejön a vámunió először Magyarországon és Románia, majd a többi szomszédos ország között is.⁹

A történelem adta másfajta megoldás, s annak ellenére is, hogy ezek az elképzelések gyakran nem vették figyelembe a valóságot, a 30-as évektől elsőrendű szerepet játszottak egy közép-európai tudat kialakításában. 1930-ra Magyarországon, Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában felnőtt egy olyan magyar értelmiség, amelynek a valóság a

⁵ Népi Egység, 1944. október 26. I. Dreptatea, 1944. október 11. I.: *Corneliu Copoșu: Și Madoszul vrea să fntre în guvern?*

⁶ Népi Egység, 1944. november 11. 3.

⁷ Mit mondott Groza Péter, Luka László, Kurkó Gyárfás a Romániai Magyar Népi Szövetség kongresszusán? Kolozsvár, 1945. 11.

⁸ Uo. 15–16.

⁹ *Paál Jób: Beszélgetés Groza Péterrel.* Debrecen, 1946. 14.

magyar valóság feltárását és megváltoztatását jelentette, és ezzel egyidőben jelentkezett az a felismerés is, amit Németh László, akinél a minőséget a magyarság-népiség-közép-európaiság hármasa jelentette, így fogalmazott meg: „a magyarság a kelet-európai görgetegben kerülhet hol felül, hol alul, véghelyzete nagyjából az lesz, ami a szomszéd népeké.”¹⁰ Ebből következett, hogy ez az értelmiség nagyobb figyelmet szentelt a közép-európai valóságnak.

A hasonló szándékoknak és törekvéseknek az lett az eredménye, hogy a különböző országokban élő értelmiségiek felvették a kapcsolatot egymással, és hatással voltak egymás nézeteire és munkájára. A Bartha Miklós Társaság – bár szelleme olykor vitatható – hatott a cserkész- és regősmozgalomra, s így a Sarlósokra is; rájuk Makkai Sándor Ady-monográfiája volt nagy hatással; a Sarlósok alkalmazták a Gusti-féle falukutató iskola módszereit; ez iskola és a Sarlósok tapasztalatain indultak el az Erdélyi Fialatok is; ők viszont sokat adtak át a magyarországi népi íróknak, akik a Márciusi Front meghirdetésével a Vásárhelyi Találkozó összehívására ösztönözték az erdélyieket. A Korunkban egyaránt otthonra találtak a Szegedi Fialatok, Veres Péter és a csehszlovákiai valóságfeltáró irodalom képviselői. 1940-től a magyarországi folyóiratok adtak lehetőséget a publikálásra a MADOSZ, a Vásárhelyi Találkozó és a Korunk köré csoportosuló értelmiségnek. Csehszlovákiában 1923-ban a cserkészmozgalom, 1926-ban a Szent György Kör tagjai vették be nyári programjukba a falujárást. A Sarlósok nemzedéke már egy lépéssel tovább ment, és az összegyűjtött anyagot tudományos igénnyel fel is dolgozta. Nemsokára Magyarországon és Romániában is elindult valóságfeltáró útjára néhány író. Így született meg pl. Mikó Imre monográfiája: Az erdélyi magyar falu és a nemzetiségi kérdés, amellyel szinte egyidőben jelent meg a csehszlovákiai Fábry Zoltán hasonló témájú könyve: *Az éhség legendája*. Amikor Masaryk professzor, Csehszlovákia köztársasági elnöke 60. születésnapján 1 millió koronát ajánlott fel egy, a felvidéki magyarság számára alapítandó irodalmi-művészeti-kulturális egyesület számára, a Sarló képviselői memorandumukban kidolgozták ennek továbbfejlesztett változatát: egy közép-európai tudományos kutatásokkal foglalkozó intézet munkatervét.¹¹ Az elnök előtt megjelenő küldöttségben ott volt Balogh Edgár is, aki majd Romániában, a MADOSZ és a MNSZ keretei között viszi tovább a közép-európai népek összefogásának gondolatát, s Groza elé terjeszt hasonló memorandumot az 1945–46-os évek folyamán.

A jugoszláviai magyarság a Bazsalikom, az Újarcú magyarok, a Kalangya és a Híd című kiadványokban igyekezett előmozdítani a közeledést.¹²

Ezek az értelmiségiek a közöttük lévő politikai, ideológiai és felkészültségbeli különbség ellenére egyek voltak abban, hogy hirdették a Közép-Európában élő népek közötti béke és közeledés fontosságát, a nemzetiségi sorban élő nemzetek, így a magyar nép egyenjogúságát s a társadalmi változások elengedhetetlenségét. Nem véletlen, hogy sokan közülük balratolódtak – mint Balogh Edgár is –, mivel ezekre a problémákra, úgy vélték, megnyugtató megoldást a kommunista párttól várhatnak.

¹⁰ Németh László: Kisebbségben. Bp., 1942. 1. köt. 91.

¹¹ Popely Gyula: A Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi Művészeti Társaság. Pozsony, 1973. 174. Kovács Endre: Korszakváltás. Bp., 1981.

¹² Bori Imre: Irodalmunk évszázadai. Újvidék, 1975. 283.

A MADOSZ létrejötte

A csehszlovákiai, a romániai és a jugoszláviai kommunista pártok történetében kiemelkedő helyet foglalt el a nemzetiségi kérdés. Romániában a munkásmozgalom hagyományainak megfelelően, a párttagság jelentős része a magyar, a zsidó és a német nemzetiségű lakosságból került ki. Erdélyben a kb. 60–70 ezer munkásnak a fele magyar volt, s ez volt a kb. 700–1000 főt kitevő kommunista párt esetében is az arány.¹³ Az uralkodó osztály maga is soknemzetiségű volt. A Petrozsényi Szénbánya Rt. Igazgatósági tanácsában pl. helyet foglalt Tancred Constantinescu (Nemzeti Liberális Párt), Mihai Popovici (Nemzeti Parasztpárt), Szász Béla (Erdélyi Magyar Párt), gróf Bethlen József, Chorin Ferenc és Hegedűs Lóránt.¹⁴

A kommunisták Romániai Pártja (KRP) 1931-ben megtartott V. kongresszusa abból az alapelvől kiindulva, hogy Románia a polgári demokratikus forradalom befejezése előtt áll, és a forradalom vezetőjének, a munkásosztálynak meg kell nyernie a társadalom összes demokratikus elemét,¹⁵ a korábbinál is nagyobb figyelmet kívánt fordítani a nemzetiségi tömegek, közelebről a magyar nemzetiség megnyerésének. A KRP KB tagjainak 1932 szeptemberi találkozásán a párt megbízta Kohn Hillelt, Nicolae Goldberget és Vanda Nicholkskit, hogy alakítsanak ki egy a Magyar Párttal szemben álló fórumot – mintegy kiindulópontját képezve egy majdani demokratikus mozgalomnak. A párt nevében Bányai László, Vincze János pártmunkás és Méliusz József író folytatott tárgyalásokat és adott megbízást Demeter Jánosnak a *Falvak népe* című lap kiadására, amely 1932. szeptember 30-án már meg is jelent. A terjesztési és kiadási nehézségek ellenére – Groza 5000 lejjel járult hozzá ehhez – igen rövid idő alatt 15–17 ezres példányszámot ért el. E népszerűség a lap tematikájában keresendő. Bármelyik olvasó is vette kezébe a lapot, legszemélyesebb problémáival találkozott: mint pl. a magyar tanítószeg tragédiája, a nyelvvizsgák és elbocsátások, a konverzió nehézségei,¹⁶ a munkanélküliség, a kulturális és egyéb diszkrimináció. A lap 1933. január 27-én tudósítást közölt a Petru Groza körül kialakult új parasztpártról, a februári–márciusi számok az általános román munkássztrájkról adtak közzé részletes híreket. Ez, valamint a német fasizmus előretöréséről és a kolozsvári munkástüntetésekről megjelent írások megpecsételték a lap sorsát. Betiltásának időpontjára esett azonban a Magyar Pártból kiváló és magát „Ellenzék”-nek nevező baloldali csoport összekovácsolódása komoly politikai tényezővé.

Az Ellenzék 1933. április 2-án az egyetemi ifjúság és a parasztság képviselőiben levelet juttatott el a Magyar Párt vezetőségéhez. Bejelentették, hogy mivel nem látják biztosítva a párt jelenlegi vezetése alatt a nép érdekképviseletét, létrehoznak egy olyan politikai formációt, amely nem köt több szövetséget az uralkodó román körökkel a dolgozók ellen, ezzel szemben kész felvenni a kapcsolatot egy olyan román párttal, amellyel együtt harcolhat a fennálló rendszer ellen. A kommunista párt akkor megjelent

¹³ A szakirodalom nem ad pontos adatokat a kommunista párt taglétszámáról. 7–800, 1000, illetve 2000 főről beszélnek az 1940-es évek viszonylatában.

¹⁴ *Bányai László*: Harminc év. Jegyzetek a romániai magyarság útjáról. Bukarest, 1949. 109.

¹⁵ *Documente din istoria P. C. R.* București, 1960. 2. köt. 548.

¹⁶ A Iorga-kormány idején 1931-ben az állam magára vállalta a parasztság mezőgazdasági tartozásai egy részének kifizetését.

röpirata szerint is „a Magyar Párt a mágnások, a nagybirtokosok és a bankárok pártja, és mint ilyen, szoros kapcsolatban áll a román kapitalistákkal és bojárakkal, akik elnyomó nemzetiségi politikát folytatnak.”¹⁷ 1933. június 19-én az Ellenzék Kolozsváron bejelentette Országos Magyarpárti Ellenzék néven való megalakulását, programját új lapjában, az Ellenzéki Közlönyben tette közzé. Többek között a parasztság földhözjuttatását, az adósságok és bírságok eltörlését, az ingyenes magyar nyelvű állami oktatás bevezetését, a nyugdíjak rendezését és folyósítását kívánta.

Rövidesen szükségessé vált a gomba módra szaporodó csoportok és lapok egyesítése, amire 1934. augusztus 18–30-a között került sor a Marosvásárhelyen megtartott közös nagygyűlésen. Ez új korszak eljövételét jelentette az erdélyi magyarság számára: társadalmi, gazdasági, nemzetiségi és emberi jogaikért közel húsz esztendeig az itt megalakított MADOSZ, majd jogutódja, a MNSZ kebelén belül harcolhatott. A legújabbkori történelem román–magyar összefogása a fasizmus és a háború ellen, a demokrácia, az emberi és a nemzetiségi jogok védelméért a MADOSZ nevéhez fűződik. A Marosvásárhelyen megszövegezett határozat szerint „az OMPE, illetve a Magyar Dolgozók Országos Szövetsége mindenkor és mindenben a román és az itt élő nemzetiségek dolgozóival karöltve akar haladni hazájában. Szükségesnek látjuk az itt élő magyarság együttműködését a román demokratikus pártokkal. A román demokráciával való összefogásunk itt Erdélyben nemcsak politikai, hanem történelmi szükségszerűség is. Az ország népeinek békés együttélése és szolidaritása, minden külső, illetve belső veszéllyel szemben csakis a nemzetiségi és általános demokratikus jogok érvényesítése mellett biztosítható.”¹⁸ E határozat csaknem minden pontja szerepel a MNSZ programjában is: harc a fasizmus népeket egymás ellen uszító politikája ellen, küzdelem a magyar nyelv és kultúra egyenjogúságáért, magyar vidékeken magyar iskolák felállítása magyar tanítóssággal, különös tekintettel a moldvai magyarságra; a vegyes lakosságú területeken magyar nyelvű közigazgatásért és igazságszolgáltatásért; az elbocsátott munkások és tisztviselők visszavételéért; a megkülönböztető adók és illetékek eltörléséért; egyes vidékeken, pl. Csík megyében az 1921-es földreform alkalmával kisajátított, addig a lakosság közös tulajdonában lévő legelők, erdőségek és földek visszaadása, az 1921 óta Romániában élő azon magyar származású lakosoknak az állampolgársági listára való felvételéért, akik arról kimaradtak.¹⁹

A mai román történetírás²⁰ a MADOSZ értékelésével kapcsolatban azt emeli ki, hogy az következetesen fellépett a nemzeti munkavédelmi törvény, a határvidéken és bizonyos foglalkozások esetén alkalmazott numerus valachicus és a magyarságot sértő egyéb diszkriminációk, valamint a háború, a fasizmus, az irrendentizmus és a sovinizmus minden megnyilvánulási formája ellen.

¹⁷ *Gheorghe Bodea*: File din istoria Madosz-ului: Gazeta „Falvak Népe” și mișcarea cristalizată în jurul ei. In: A Székelykeresztúri Múzeum emlékkönyve. Csíkszereda, 1974. 268.; Arhiva Comitetului Central al P. C. R. fond. 10. dosar 220.

¹⁸ *Demeter János*: Századunk sodrában. Bukarest, 1975. 208.

¹⁹ *Bányai László*: Harminc év . . . , 46.

²⁰ *Gheorghe Bodea*: Activitatea opoziției democratice din Partidul Maghiar în anii premergători constituirii Madosz-ului. Anale de istorie, 1974. 2. sz. 75–89.

A MADOSZ és az Ekésfront találkozása

A Kommunista Romániai Pártja Központi Bizottsága 1935 februári ülésén határozatot hozott egy olyan szövetségi politikáról, amely a szélsőjobboldal hatalomra jutását volt hivatva megakadályozni. Ezért itt elhatározták, hogy mozgósítani fogják a Nemzeti Parasztpárt baloldalát és a parasztság széles tömegeit. A KRP és a MADOSZ munkatársai szervezték meg az 1934–1938 között lezajlott parasztmegmozdulások zömét, így a Gyimes-völgyi csángó és román parasztek felkelését is. Az 1921-es földreform és a konverzió ellenére az agrárkérdés maradt „a háború utáni román valóság legégetőbb kérdése”.²¹ A Gyimes-völgyi felkelés kitörésére közvetlen okot a paraszti telkek és ingóságok dobraverésén túl a helybeli román tanítónak a magyar tanulókkal és szüleikkel szemben tanúsított megkülönböztető magatartása adott.²² Ezért is szerepelt a MADOSZ követelései között, hogy az állami iskolákba nevezzenek ki magyarul tudó tanítókat. Erre, és az első moldvai magyar iskolák megnyitására azonban csak 12 év múlva került sor a MNSZ közbenjárására, és Petru Groza támogatásával – a RKP részéről Czikó Nándor vette kezébe az ügyet, és a népi kollégiumok is több száz csángó fiatalnak adtak helyet –, aki úgy látta, hogy a „polgárokat anyanyelvüktől megfosztó tilalmak, a tartományok elárasztása más vidékekről való tisztviselőkkel, uralkodást és felsőbbiséget biztosít rövid időre, de sohasem fog a népek közötti testvéri közeledéshez vezetni. Pedig csak ez lehet az állam megszilárdításának alapja.”²³

Amikor az említett határozat értelmében Vincze János felkereste Grozát, a vezetése alatt álló Ekésfront és a MADOSZ szövetségkötése céljából, hogy ezzel megvessék a romániai népfremszervezetek alapját, Grozának a baloldali magyarsággal való kapcsolata nem volt újkeletű – ez Demeter Jánoson, a Korunk íróin, Kohn Hillelen keresztül a 30-as évekre nyúlt vissza –, a párt választása nem véletlenül esett rá.

Petru Groza²⁴ 1884. december 7-én született olyan értelmiségi és papi családból, amelyben – vallomása szerint – a szószék eszköz volt, ezen keresztül „megőrizhettük nyelvünket és szokásainkat”. A szászvárosi református gimnázium diákjaként érte meg a memorandum-korszakot, ami őt is a politikai élet felé irányította. Érettségi után Budapesten, majd Lipcsében tanult jogot és közgazdaságtant. Emlékirataiból²⁵ ismeretes a következő incidens. A budapesti egyetem menzájának falán felirat függött: „Itt oláhul beszélni tilos!” Groza tiltakozására az egyetem vezetősége levétette a táblát. De közismert egy másik történet is: 1920-ban a Néppárt minisztereként ő vétette le Csíkszeredán a prefektus szobájából azt a táblát, amelyen ez állt: „Itt csak románul szabad beszélni!” 1911-ben beválasztották a Nagyszebeni Egyházi Szinódusba. 1914–1918 között a 8-as gyalogezred kötelékében teljesített katonai szolgálatot. 1918-ban a Nemzeti Tanács képviselőjeként részt vett a december 1-i gyulafehérvári Nagy Nemzetgyűlésen. Itt bizonyos autonómista törekvéseknek adott hangot, amennyiben arra szavazott, hogy Erdélyben

²¹ Titu Georgescu–Fodor László: A Gyimesvölgyi parasztek felkelése (1934). Bukarest, 1960. 64–65.

²² Székelyföldi Néplap, 1934. október 21. 1.

²³ Groza Péter: A börtön homályában. Malmaison, 1943–1944 telén. Nagyvárad, 1945. 221.

²⁴ Életrajzi adatait l. Dr. Petru Groza: Texte alese. Article, cuvântări, interviuri. Prefață de George Ivascu. București, 1973. 673.

²⁵ Groza Péter: A börtön, 8.

egyelőre független kormány alakuljon. 1919-ben az alkotmányozó nemzetgyűlésen a honatyák között van. 1920-ban belépett a Néppártba, annak kormányrakerülése után nemzetiségi miniszter lett. Részt vett a földreform előkészítésében, Erdélyben a földosztásban is, mint a legfelsőbb agrárbizottság tagja. 1920–1927 között több fontos gazdasági pozíciót töltött be: egy ideig a Romániai Gyáriparosok Országos Szövetségének elnöke,²⁶ öt ízben választották képviselővé, három alkalommal viselt miniszteri tisztséget, 1933-ban a paraszti származású értelmiségiek és a földművesek által alapított új parasztpárt, az Ekésfront vezetőjévé választották.²⁷

1933. április 18-án Déván az Ekésfront első kongresszusán Groza a következő programot terjesztette elő: a nagybirtok megadóztatása, legalább 5 hektár terület biztosítása minden parasztcsaládnak, a közfunkciók, a bürokrácia és az állami monopóliumok csökkentése, a termelés megszervezése, ingyenes orvosi és jogi ellátás, demokratikus szabadságjogok.²⁸ Rámutatott arra is, hogy a román és a nemzetiségi parasztság érdeke nem tér el egymástól, és már ezen az első kongresszuson jelentős számú magyar érdeklődő is megjelent. A következő hónapokban az ország egész területén megalakultak az Ekésfront szervezetei, s a decemberi választásokon már a képviselőházba és a szenátusba is küldhettek képviselőket. 1935-re 300 ezerre emelkedett a párt tagságának létszáma. A siker oka egyrészt abban keresendő, hogy Románia erdélyi részének paraszti társadalmát saját pártjának tartotta, másrészt Groza személyiségében és nézeteiben. Groza azért is tartotta fontosnak az önálló parasztpárt létét, amely nem a birtokosság támogatta Román Nemzeti Parasztpárt befolyása alatt áll, „hogy ne szegezessenek mellének fegyvert (ti. a parasztságnak L. I.), és ne kelljen nap mint nap kemény harcot vívnia a csendőrséggel és a rendőrséggel”.²⁹ Amikor a külföldi és a romániai jobboldal erejének koncentrálására törekedett, Groza átlátta ennek várható következményeit, új feladattal látta el az Ekésfrontot, s maga is új fejezetet nyitott politikai pályáján. Érdemes felidézni egyik beszédét ebből az időből: „a fasizmus a néptömegek, az emberiség és a kultúra legnagyobb ellensége. Ezért, akik méltóan viseljük az emberi nevet, fel kell ellene lépünk, és meg kell semmisítenünk . . . Bizonyosak vagyunk abban, hogy erre a Demokratikus Front megteremtése a leghatásosabb eszköz.”³⁰ Az Ekésfront 1935. augusztus 13-án memorandumot juttatott el a királyhoz, tiltakozva az ellen, hogy az országban szabadon garázdálkodhatnak a légionáriusok.

Mindez magyarázza, hogy a kommunista párt miért épp Grozához fordult, amikor égetővé vált az antifasiszta egységfront megteremtése, noha 1933–34 között, a többi parasztpárthoz hasonlóan, az Ekésfrontot is fasiszta pártnak minősítette.

Vincze János látogatása után — őt nevezi ki Groza 1947-ben Románia magyarországi követévé —, július végén Bányai László, a MADOSZ egyik vezetője szintén a párt megbízásából vette fel a kapcsolatot Grozával, hogy az érdemi tárgyalások időpontját

²⁶ Balogh Edgárnak említette egyik 1937-es találkozásuk alkalmával: „amibe itt bepillantást nyertem, elég volt egy életre.” In: *Balogh Edgár: Egyenes beszéd. Cikkek, naplók, levelek.* Bukarest, 1957. 115.

²⁷ *Gheorghe Micle: Răscoala pământului. Istoria luptelor politice ale țăranimii române. 1933–1945.* București.

²⁸ *Gheorghe I. Ionița–Gheorghe Țuțui: Frontul Plugarilor. 1933–1953.* București, 1970. 46.

²⁹ *Petru Groza: Texte alese,* 78.

³⁰ Uo. 138.

kitűzzék. Erre konspiratív találkozó keretében került sor Kolozsváron a Március 6. utcában, az ortodox püspöki hivatal egyik helyiségében Groza és az KRP Tartományi Titkárság két vezetője, Birtás Gábor és Józsa Béla között.³¹ Röviddel ezután, 1935 augusztusában, Kohn Hillel, szintén a Tartományi Titkárság nevében, már a paktum végleges szövegével kereste fel Grozát, jóváhagyás végett.³²

A MADOSZ és az Ekésfront szövetsége

1935. szeptember 24-én a Hunyad megyei Bácsban azzal a céllal gyűltek össze a MADOSZ és az Ekésfront népes taborának képviselői, hogy ezentúl – Groza szavaival élve – „a román és a magyar földműves nép együtt munkálkodjon sorsuk javításán”. A madoszista Péter Lajos szerint a cél az, hogy „a román és a magyar paraszt, mint hajdan, ismét szövetségre lépjen egymással az uralkodó osztályok ellen”. Guia Petru Moțu, az Ekésfront egyik földműves képviselője, meg volt győződve arról, hogy „az aktus örökké fennmarad, amikor a MADOSZ néhány vezetője személyében az erdélyi haladó magyarság kezét nyújt a román népnek”.³³

Ennek a kézfogásnak az eredménye az az egyezmény, amely önmagáért beszél:³⁴

„1. Látjuk a háború küszöbön álló veszélyét, azt a kilátást, hogy a dolgozó sokaságot újabb mézszárlásba taszítják, amelyet a demokráciaellenes államok imperialista fasizmusa készít elő; ezért kijelentjük: elszánt ellenségei vagyunk bármely kísérletnek a népek közötti fegyveres konfliktus kirobbantására; ellenfelei vagyunk a fajgyűlöletnek, amelyet hamis jelszavakkal álcázva hirdetnek. Azonnal cselekedni fogunk a béke ellenségei által használt minden módszer ellen, amelynek célja az állampolgári és alkotmányos szabadságok elfojtása. Küzdeni fogunk az ostromállapot és a cenzúra ellen, amely szemet huny a nemzeti eszmét kisajátítók féktelen demagógiája és propagandája felett, ám ugyanakkor megszünteti a gondolat- és sajtószabadságot, nemkülönben a gyűlekezési szabadságot, amely pedig a fenyegetett tömegek egyetlen védőfegyvere, s határozottan és egyesült erővel követeljük a rendkívüli, de most állandósult állapot megszüntetését, s az alkotmányos rend visszaállításának eredményeként – a szabad választásokat.

2. Mivel saját múltunkból, főleg pedig a magyar sovinszta politika korszakából ismerjük, hogy milyen katasztrofális következményekkel jár a nép kultúrájára nézve a hibás iskolarendszer, egyesült erővel követeljük, s vállalva, habozás nélkül küzdeni fogunk országunkban minden nép elemi jogáért, hogy anyanyelvén sajátíthassa el a művelődést, az államra hárul az a feladat, hogy megállapítsa minden felekezeti iskola státusát, minthogy minden nép adófizetője az egyházi költségvetésnek – így adva meg tartalmát és teljes tiszteletet a helyesen értelmezett nemzeti eszmének.

3. Követeljük mindazoknak a változatos és nagyszámú díjknak az eltörlését, amelyek a parasztot terhelik a legelőért, az erdőért, a vásárokért, a szarvasmarhákért, a

³¹ Korunk, 1971. 4. sz. 519–521.

³² *Gheorghe I. Ionița*: Antifascismul consecvent și de masa al poporului român. Revista de istorie, 1975. 7. sz. 987–1021.

³³ *Bányai László*: Sub semnul unității și frației. Magazin istoric, 1969. 12. sz. 10.

³⁴ *Gheorghe I. Ionița*: A KRP és a néptömegek 1934–1939. Bukarest, 1974. 194–205.

malmokért stb., s egyben egyetlen, egységes és közvetlen adó bevezetését. Az e díjak megszüntetéséért való együttes harcot meg kell küzdeni, mert e díjak egyre nehezebben elviselhetők, és gyötrelmesek számunkra.

4. Minthogy naponta, az ország bármely részén láthatjuk, amint otthonainkat és gazdaságunkat feldúlják az adószedők, akik előzetes figyelmeztetés vagy bejelentés nélkül törvénytelenül kiemelik a házak ajtaját és ablakait, elhurcolják a legszükségesebb ruházatot és a lábbelit is, az élelmiszereket, még a szalonnát is a padlásról, az egyetlen tehenet vagy igás barmot, a munkaeszközt, a főzőkemencét, egybehangeljük kétségbeesésünk diktálta akcióinkat e rendkívüli adórendszer felszámolásáért, és az erőszakos végrehajtások azonnali felfüggesztéséért, a törvényes állapot visszaállításáért.

5. Kezdeti programunk teljesítése érdekében, az Ekésfront programja 7. pontjának megfelelően követeljük a földhözjuttatás kiterjesztését az ország valamennyi földművesére, beleértve az erdőkkel és legelőkkel való tényleges felruházást, és e területek birtoklását Csík megye lakosságának a székely javak határán belül, nemkülönben Beszterce-Naszód földművességének a határór területek keretein belül stb., s a következőkben erőinket megfeszítve, egyesülten fogunk küzdeni az ellen, hogy ezeket az üzérkedő tőke szolgálatában álló érdekpolitikusok kiszipolyozzák.

6. Új útitársak szerzése és a diktatúra-kísérletek ellen harcoló erők sorainak gyarapítása, valamint cselekvő erőink növelése érdekében támogatjuk a demokratikus népfrent megalakítását, hogy az a mi saját vezetésünk alatt felölelje a falusi és városi kétkezi és értelmiségi rétegeket, s visszaverve a pártokat, amelyek egymás gyűlöletére sarkallnak bennünket.

7. A munka szabadsága, nemzetiségre vagy politikai meggyőződésre való tekintet nélkül bármely állampolgár joga, s ezért harci zászlónkra tűzzük jelszóként közös küzdelmünkben főleg most, amikor a kizsákmányolókat nemzetre és törvényre való tekintet nélkül összhang egyesíti és ezek szolidarizálnak egymással, a nemzetiség, a törvény vagy politikai vélemény ürügyként szolgál a kizsákmányolás fokozására.” (Mindezek a pontok szinte kivétel nélkül szerepelnek a MNSZ-nek a Groza-kormányhoz benyújtott memorandumai között 1945–1946-ban is.³⁵)

A szövetségkötés s a program elfogadása emlékezetes eseménye a romániai baloldali mozgalomnak, mivel az antifasiszta népfrentmozgalom alapjai lerakásán túl még valamiről tanúskodott. Erről így beszélt Groza Balogh Edgárnak egyik 1937-es találkozásuk alkalmával³⁶: „azon a napon Bácsban mócok, góbék vegyesen állottak. Amikor a magyar szónok, egy egyszerű földműves beszélni kezdett, halálos csönd fogadta. Ügyvéd barátom idegesen fordult hozzám, arra kért, hogy hallgattassuk el valahogy a magyar szónokot, mert megállt, és megkérdezte: román testvérek, értitek, amit mondok? Nem kéne tolmács? S tudja, mit történt? Mint a vihar, úgy tört ki a mócokból. Beszéljen csak magyarul! Megértjük! Aki nem érti, annak lefordítjuk. Lám, ez a nép. Én úgy készültem Bácsba, hogy ott valami új születik meg. Kiderült, hogy nem is új gondolat a magyar és a román nép szövetsége.”

³⁵ Világosság, 1945. október 5. 2.

³⁶ Balogh Edgár: Egyenes beszéd, 114–115.

A *Dimineața* (Reggel)³⁷ című lap helyszíni tudósításban számolt be a bácsi eseményekről, Józsa Béla az *Új szóban*³⁸ írt az ottan történekekről. Groza a *Népfront* nagy politikai mozgatóerejéről nyilatkozott az *Adevărul* (Igazság)³⁹ című lapban. A kommunista párt a találkozó nyomán felhívást intézett a román néphez, hogy nyújtson testvéri kezet az ország többi nemzete felé is. A *L'Humanité* október 23-i számában, a csehszlovákiai Magyar Nap című folyóirat márciusi száma számolt be a történekekről. S ahogy Groza megjósolta, a bácsi találkozó „a demokratikus erők összefogásának hullámát indította el Romániában”.

A MADOSZ és az Ekésfront 1935. november 13-i dévai találkozásán újabb közös közleményt adtak ki.⁴⁰ Grozának az volt a véleménye, az erőfeszítések el kell vezessenek odáig, hogy az országban a franciához hasonló népfrentkormány alakuljon.⁴¹ A MADOSZ kiáltványban szólította fel csatlakozásra a Magyar Pártot, bár az a MADOSZ tagjait gúnyosan „Groza magyarjai”-ként emlegette.⁴² A MADOSZ lehetségesnek tartotta az együttműködést, mert mindkét szervezet alapokmányában megtalálható a romániai magyarság sérelmei orvoslásának követelése, a kötelező nyelvvizsgák, elbocsátások, iskolák bezárása miatti tiltakozás. A bácsi egyezmény aláírói, a Romániai Szociáldemokrata Párt és a Román Parasztpárt megnyerésére számítva, december közepén felhívást tettek közzé a román lapokban is.⁴³ Ez minimális programjavaslatot tartalmazott: harc a fasizmus ellen, a nemzeti megkülönböztetés felszámolásáért, valamint a demokratikus szabadságjogokért, a megélhetést biztosító bérekért, az anyanyelven történő művelődés jogáért. Erre azonban csak a Popovici-féle Szocialista Párt – az RSzDP-ből kivált disszidens csoport – és a román Demokratikus Blokk válaszolt 1935. november 26-án. Csatlakozásukat a következőkkel indokolták:⁴⁴ „Ez a népfrent-egyezmény, amelyet Déván az Ekésfront és a Magyar Dolgozók Szövetsége kötött meg, jelzi a népfrent általánosítását az egész országban, és ennek révén a cselekvés kiterjesztését valamennyi dolgozó és kisipari kategória körében. A két szervezet . . . kifejezi óháját, hogy közös erővel véghezvigyék a nagy történelmi küldetést: a fasizmus leverését, az igazi demokratikus szabadságjogok visszaállítását.”

Ugyanezen év decemberében, az Avram Iancu cebei sírjánál tartott koszorúzási ünnepeket felhasználva, az Ekésfront, a Demokratikus Blokk, a Szocialista Párt – a MADOSZ írásban küldte el csatlakozását – képviselői annak a meggyőződésüknek adtak hangot, hogy történelmi hivatást töltenek be a romániai népfrent létrehozásával, mivel csak ez biztosíthatja az ország valamennyi lakosa számára a függetlenséget és a szabadságot, a parasztság mezőgazdasági adósságainak elengedését, a hazai szélsőjobboldali erők hatalmi törekvései elhatárolását, a cenzúra eltörlését, a sajtó és a szervezkedési szabadságot, a nemzetiségi jogegyenlőséget, a politikai foglyok szabadonbocsátását.⁴⁵ (Ez a

³⁷ *Dimineața*, 1935. október 11. 10.

³⁸ *Új Szó*, 1935. október 3.

³⁹ *Adevărul*, 1935. október 11. 10.

⁴⁰ *Gheorghe I. Ionița*: *A KRP és . . .*, 61.

⁴¹ *Petru Groza*: *Texte alese*, 135.

⁴² *Balogh Edgár*: *Egyenes beszéd*, 116.

⁴³ *Dimineața*, 1935. december 5. 10.

⁴⁴ *Gheorghe I. Ionița*: *A KRP és . . .*, 205.

⁴⁵ *Gheorghe I. Ionița*: *Tebea* 6. decembrie 1935. *Magazin istoric*, 1969. 12. sz. 2–7.

határozat 1943-ban annak az Országos Demokratikus Arcvonalnak lett a munkaterve, amely előkészítette Románia kiűzését a háborúból.)

A Demokratikus Blokk, az Ekésfront, a Demokratikus Diákfront és a MADOSZ vezetői 1935. december 19-én ismételten csatlakozásra hívták fel a Szociáldemokrata Pártot. Annak ellenére, hogy a két jelentős párt ismét nem kívánt csatlakozni, az Ekésfront és a MADOSZ 1936. január 9–10-i ülésén Miron Belea, Romulus Zăroni, Szepesi Sándor és Bányai László mégis arra a következtetésre jutottak, hogy a jobboldalt csak úgy lehet elszigetelni, ha a választásokon a Maniu-féle Parasztpártot támogatják. Ennek nyomán érte el a Parasztpárt és a népfront első komoly győzelmét, Hunyad megyében, jelöltjük, Ghita Pop személyében. A szavazatokból 31 965-öt kaptak, míg a Liberális Párt 24 940, a Nemzeti Keresztény Párt mindössze 7241 szavazatot kapott. A Nemzeti Liberális Párt sajtóorgánumban⁴⁶ kénytelen volt beismerni: „A Hunyad megyei győzelem a népfront győzelme volt.”

Bár a népfrontot alkotó szervezeteknek és pártoknak a jövőt illető reményük túlzottnak bizonyult, a népfront híveinek száma jelentősen emelkedett. A sziguranca jelentése szerint⁴⁷ 1935-ben már 400 000 főt számlált. A választás az elnyert 17 mandátummal valóban győzelmet jelentett. Ekkorra túlléptek az 1935 szeptembere és decembere között kötött paktum formáságain, „A MADOSZ és az Ekésfront szövetsége ilyenformán nem pusztán a két szervezet ügye volt, hanem beilleszkedett a Kommunisták Romániai Pártja kezdeményezte általános népfrontpolitika keretébe”, ahogyan ezt Csatári Dániel megállapította.⁴⁸ Sikerként könyvelhették el olyan polgári politikusok közeledését, mint Nicolae Iorga, Ion Lupaş és Mihai Ralea.

Mindehhez jött Groza politikai tevékenysége, aki tagja volt az Antifasiszták Védelmét Szolgáló Erdélyi Bizottságnak (Comitet regional Ardeal pentru apărarea antifascistilor), s elnöke a Béke Megőrzése Román Bizottságának (Comitet regional pentru pace), amely szervezet a Brüsszeli Világkongresszus évében, 1936-ban alakult meg. Amikor tehát veszélybe került országa és az emberiség egyetemes békéje, majd a megváltozott történelmi viszonyok között a demokratikus szabadságjogok, különös tekintettel a nemzetiségek egyenjogúságára, Groza bátor kiállása bizonyítja: vállalta védelmüket.⁴⁹

A MADOSZ a Vásárhelyi Találkozón

Balogh Edgár 1935 őszén, az Ady Társaság nevében körlevelet intézett a romániai magyar értelmiséghez: egy olyan ankét összehívását javasolta, amelyen megvitathatnák a magyarság jelenével és jövőjével kapcsolatos elképzeléseket. Az ötletet támogató válasz

⁴⁶ *Vasile Budriga*: Activitatea Frontului Plugarilor în anii 1935–36 și oglindirea ei în unele ziare burghize din București. *Anale Universitatii București*, 1972. 2. sz. 123–143.

⁴⁷ *Mihai Fătu–Ion Spălăteu*: A Vasgárda. Bukarest, 1971. 157.

⁴⁸ *Csatári Dániel*: A Vásárhelyi Találkozó. Bp., 1967. Irodalomtörténeti füzetek, 56. sz. 61.

⁴⁹ *Petru Groza*: Texte alese, 141. A fasizmus terjedésével az emberiség nagy veszedelemnek lett kitéve – vélekedett Groza. „Mert mi a fasizmus? [– tette fel a kérdést pártja egyik 1936-os gyűlésén –] Jelenti a háborút. Jelenti a sötétséget és a szenvedést. Hogy lábbal tiporják a népek érdekeit . . . A fasizmus felgyújtotta a világot és az országot.”

1936 áprilisában érkezett meg Tamási Árontól, aki Széchenyi Hitel-ének „magunk revízió”-ját, az Erdélyi Fialatok népi és a baloldal szocialista szellemét tartotta követendőnek. 1936 novemberében csatlakozott az ankét gondolatához a MADOSZ is. Kétnyelvű röpiratában ismét leszögezte: „a román testvérméppel együtt harcolunk azért, hogy Románia külpolitikája a kis államok függetlenségét tiszteletben tartó nagy demokratikus államok felé irányuljon.” Fellépésük az erdélyieket is tetterre sarkallta. 1937. január 3-án és 4-én a MADOSZ új vezetőséget választott – májusban Kurkó Gyárfást nevezték ki elnöknek, aki 1947-ig viselte ezt a tisztséget –, és megtették az előkészületet arra, hogy a meghirdetett Vásárhelyi Találkozót minél szélesebb társadalmi bázisra helyezték, és teendőit körvonalazzák. Ezzel kapcsolatban a MADOSZ Központi Végrehajtó Bizottsága jegyzőkönyve a következőket tartalmazza:⁵⁰ „meg vagyunk arról győződve, hogy az ország állampolgárainak szabadsága, az idegen imperialista elnyomás tervének visszatartása csak az általános és nemzeti szabadságjogok megvalósításával biztosítható.”

Az 1937. október 2–4. között Marosvásárhelyen egybegyűlt 187 résztvevő hitelt tett amellett, hogy „a történelmi egymásrautaltságban élő román és magyar nép számára a szabad testvéri együttműködés”⁵¹ az egyetlen lehetőség a megmaradásra. Bár a tanácskozáson az a szárny került előtérbe, amely igyekezett távoltartani a MADOSZ tagjait – Bányait azért hagyták ki az előkészítő bizottságból, mert közismertek voltak kapcsolatai a kommunista párttal; Balogh Edgár esetében arra hivatkoztak, hogy nem ismeri még az erdélyi valóságot; Jordákyt az RSZDP fenyegette meg pártfegyelmivel, ha részt vesz a találkozón – nyolcan, közöttük Kurkó is, jelen lehettek, és befolyást gyakorolhattak az eseményekre: a munkássággal kapcsolatos beszámoló és a román–magyar sorsközösség kiemelése a bizonyíték erre. Fontos volt a találkozón való szereplés a szövetség szempontjából azért is, mert ahogy Balogh Edgár írja emlékiratában⁵² „a MADOSZ létezése, bármilyen korlátozott volt is a közvetlen hatékonysága a parlamenti pártok néparadataihoz, a szavazógépek voksözönéhez, a polgári sajtódszungen bujaságához képest, ez a kicsiny, de válogatott közösség a maga szerény eszközeivel erkölcsi alapot nyújtott mindahhoz a művelethez, amellyel az egész romániai magyarságot érdekeinek legjobb védelmére és jövőjének megfelelő biztosítására kívánták mozgósítani.” November 14-én a MADOSZ brassói szervezete kimondta csatlakozását a Vásárhelyi Találkozón elfogadott Hitvalláshoz:⁵³ „megállapítjuk, hogy az ország magyar népességének együttműködése a román demokrata pártokkal, szövetsége az erdélyi román demokratákkal, nemcsak politikai, hanem történelmi szükségszerűség . . . [mert] az általános szabadságjogok megvédése nemcsak a magyar, hanem a többi kisebbség és a román tömegek érdeke is.”

1937 decemberében a MADOSZ ismét felhívással fordult a Magyar Párthoz: induljanak együtt a választásokon! Az elutasító válasz után a MADOSZ a többi demokrata párttal együtt a Nemzeti Parasztpártra adta szavazatát, az ugyanis látszólag nem idegenkedett egy román–magyar kiegyezéstől a „dunai népek sorsközössége” koncepciója alapján. A választások eredménye köztudott. Az a sajátos helyzet állt elő, hogy mivel a kormánypárt nem kapta meg a szavazatok 40 százalékát, a Parasztpárt a Vasgárdával

⁵⁰ *Bányai László*: *Pc fágasul tradițiilor și frătești*. București, 1971. 186.

⁵¹ *Bányai László*: *Harminc év*, 64.

⁵² *Balogh Edgár*: *Szolgálatban. Emlékirat, 1933–1944*. Bukarest, 1978. 35.

⁵³ *Bányai László*: *Harminc év*, 74–75.

lépett szövetségre, amely így jelentős számú mandátumhoz jutott. Közvetve tehát a demokratikus pártok is hozzájárultak a jobbratolódáshoz, mivel a választásokon a Parasztpártot támogatták. A király a Nemzeti Keresztény Párt vezetőjét, Octavian Gogát ültette a miniszterelnöki székbe, azt a Gogát, aki megvásárolta a Boncza-kastélyt, ápolta Ady emlékét, lefordította az Ember tragédiáját Madáchtól, de aki a szélsőjobboldal egyik vezetője lett. 1938 márciusára új választásokat írtak ki, Goga azonban ezt nem várta meg, hanem lemondott. 1938. február 11-én a királyi diktatúra bevezetésével feloszlatták a pártokat és a szervezeteket, s így a MADOSZ is kénytelen volt illegálisba vonulni.

*A MADOSZ és a haladó magyar értelmiség:
1938. február–1940. augusztus 30.*

1938. november 14-én már illegitimitásból juttatta el a MADOSZ emlékiratát a kormány elnökéhez, amelyben kifejti, hogy a „Duna völgyében folyó mesterkedések veszélyeztetik az itt élő népek függetlenségét és a világbékét; az erdélyi magyarságot ezeréves múltja köti Erdély földjéhez és az itt élő román néphez, és századok folyamán mindig egymás megbecsüléséből és kölcsönös támogatásából sarjadt a két nép társadalmi felvirágzása, míg a viszálykodás, a fajgyűlölet, az egymás rovására történő nemzeti kizárólagosság mindig a közös elnyomatásnak egyengette az útját... Egyedüli védőpajzsot a testvériség nyújthat a két nép számára”.⁵⁴ Ha a kormánynál nem is került meghallgatásra az emlékirat, olyan polgári politikusok fejezték ki egyetértésüket, mint N. Iorga, Grigore Filipescu, Petrescu–Comnen külügyminiszter; Bányait, Czíkó Lőrincet és Rác Györgyöt személyesen is fogadta a nemzetiségi miniszter, Silviu Dragomir.⁵⁵ A MADOSZ betiltása után először a Magyar Szövetséget akarta kiépíteni főhadiszállásául, de a Szövetség helyett létrejött Magyar Népközösség⁵⁶ megalakulását követően új helyzet állt elő. Hosszas viták után – a kommunista párt jóváhagyásával – úgy döntöttek, hogy ez utóbbit használják fel bázisul. (A szervezet újabb, pozitív értékelése ad erre magyarázatot.) A Romániai Magyar Népközösség, szervezeti szabályzata szerint „kulturális, gazdasági és szociális téren a Romániában élő magyarok egységes szervezete”, választás útján községi, vármegyei és országos szervezeteken épül fel.⁵⁷ Legkisebb egysége a tízes rendszer volt, a lakosság utcai, lakóhely szerinti beosztása alapján. Sajnálatos, hogy Nagy Istvánt és Józsa Bélát, akik e keretek között a külvárosok proletár népességét kívánták

⁵⁴ Uo. 70.

⁵⁵ *Bányai László*: Uniunea oamenilor muncii maghiare din Romania împotriva pericolului hitlerist, a horthysmului și a fascismului. In: *Anale*, 1970. 5. sz. 124–138.

⁵⁶ *Nagy István*: Életrajzi regénye. Szemben az árral. 3. köt. Bukarest, 1971.; 4. köt. 1974. 196–198. A föloszlott pártok helyébe a király elrendelte – a diktatúra támogatására – valamennyi román számára a *Nemzeti Újjászületés Frontja* megalakítását. A rendelet egyik pontja lehetőséget adott a nemzetiségi szakosztályok létrehozására a Fronton belül. A megszüntetett Magyar Párt először egy ún. Magyar Szövetség nevű szervezetet szeretett volna létrehozni a magyarság csúciszervezetéül. Amikor megjelent a királyi rendelet, azt felhasználva alakították meg a *Magyar Népközösséget* Bánffy Miklós vezetésével, amely szervezetet azonban a MADOSZ-nak sikerült – különösen ami a brassói szervezetet illeti – legális szervezetévé átalakítani.

⁵⁷ Kolozsvár, 1939. 15.

megszervezni, eltávolították a Magyar Népközösség helyi szervezetének éléről. Ennek és az illegálisnak ellenére, a MADOSZ mintha csak most vált volna igazi tömegszervezetté. Vezetői a kiadói hivatalokat, irodalmi köröket, társadalmi egyesületeket tették meg a politizálás színhelyeivé: a Székely Alkalmazottak irodalmi ankétjain a MADOSZ-tagok szinte minden városba és faluba eljutottak. A Brassói Lapok Kurkó Gyárfásnak és Balogh Edgárnak biztosított publikálási lehetőséget, a lap a „Dunamedence szellemi élete” címen új rovatot nyitott. A legszilárdabb pont a MADOSZ tagsága számára az *Erdélyi Enciklopédia kiadó*, a *Munkás Atheneum* és a *Forradalmi Írók Munkaközössége* lett. A *Munkás Atheneum* résztvevői a munkásegység alapján álló kommunistákból és szociáldemokratákból kerültek ki – mint Salamon Ernő, Korvin Sándor, Arató András, Csehi Gyula, Jordáky Lajos – tevékenységükre főleg irodalmi estek szervezése volt a jellemző. Természetesen műveiket is leginkább a munkásoknak írták. Többek között külön kiadásban jelentették meg Józsa Béla és Axente Iancu írásait is. Lényegében ezen a szervezeten belül működött a *Forradalmi Írók Munkaközössége* is, akiknek irodalmi estjein – a munkásság szakszervezeti otthonaikban került ezekre sor – fontos politikai és társadalmi kérdések is napirendre kerültek. Az *Erdélyi Enciklopédiát*, amely leginkább könyvkiadással foglalkozott, „az erdélyi társadalomkutatás érdekében csoportosult fiatal írók hívták életre”⁵⁸ – Bányai, Balogh, Méliusz, Kovács Katona, Kurkó, Nagy, Szabédi –, politikai orientációját illetően a Vásárhelyi Találkozó népfrontos vonalát kívánta követni. Szervezője, Balogh Edgár, Apáczai nyomdokain kívánt haladni. Az itt napvilágot látott hat mű azt bizonyítja, hogy az írók az „ismeretlen Erdély” ábrázolásának igényével léptek fel, s ebben az értelemben a valóságfeltáró irodalom nyomdokain haladtak. Balogh Edgár *Íratlan történelem* című könyvében megfér egymás mellett Liviu Rebreanu regényeinek és a magyar valóság-irodalomnak bemutatása, valamint Féja Géának a Márciusi Front zászlóbontása alkalmával elhangzott beszéde. Itt fogalmazta meg Balogh, hogy „az erdélyi magyarság helyzetében adott hivatás a román–magyar testvériség és azon keresztül a dunai testvériség szolgálata.”⁵⁹ Szemlér Ferenc *Más csillagon* című könyvében megértést kér a románoktól a nemzetiségek iránt; Nagy István *Külváros* című műve Kolozsvár munkáosztályának rétegződését ábrázolja; Szenzei László *Korom és korona* címet viselő regénye a két világháború közötti Erdély falusi életének tablója. Vámszer Géza *Szakadát* című monográfiája a 230 lélekszámú, Nagyszeben melletti szórványfaluba vezet el. A töredékes második sorozatból Nagy István *Oltyánok unokái* és Kahána Mózes (Köves Miklós) *Hat nap és a hetedik* című kötetei nagy sikernek örvendtek. A java azonban (*Székelyföld természeti kincsei*, *Bem nemzetiségi politikája*, *Háromszék és Maros megye bemutatása*, Méliusz József munkásszociológiája, Mikó Imre, Makkai Sándor, Szabédi László műveinek kiadása) már csak terv maradt.

Az illegális MADOSZ nagy tette volt az *Erdélyi Magyar Szó* megjelentetése 1939. június 18-tól Radu Paraschivescu és Raul Șerban cenzorok jóindulatú támogatása, Bányai László irányítása mellett, Szabó Árpád szerkesztésében.⁶⁰ A lap hű tükre kívánt lenni a romániai magyarság helyzetének. Azt az álláspontot képviselte, hogy a nemzetiségi kérdést nem lehet megoldani a beolvadás útján. Az Erdélyi Magyar Szó szervezte meg az

⁵⁸ Demeter János: Századunk, 226.

⁵⁹ Balogh Edgár: Íratlan történelem. Kolozsvár, 1939. 11.

⁶⁰ Jordáky Lajos: Szabó Árpád. Bukarest, 1974. 153.

1939-es Petőfi-ünnepségeket a költő halálának 90. évfordulója alkalmából. Ez adott alkalmat arra, hogy Józsa Béla az 1848-as forradalom hagyományaira hivatkozva meghirdesse a népek barátságát. Válaszul Mihai Beniuc költő, a román nép nevében juttatta kifejezésre egyetértését, a Tribuna Ardealului című lapban pedig Tudor Budnariu személyén keresztül Erdély román értelmisége kapcsolódott be az évforduló megünneplésébe. A Țara Nouă Petőfiről írott tanulmánya állást foglalt a két nép közeledése mellett, míg Szabó Árpád azt hangsúlyozta: „e pillanatban tehát Délkelet-Európa szabadságukhoz és függetlenségükhöz valóban ragaszkodó államainak parancsoló feladata az, hogy: szilárd hidat építsenek maguk közé.”⁶¹

Az Erdélyi Magyar Szó vállalta magára az új „Vásárhelyi Találkozó” gondozását, amelyet a nézetek egyeztetésére és egy közös fellépés előkészítése céljából kívántak ismét összehívni. Erre végül is 1939. december 30–31-én került sor, az ún. Népi Találkozó keretében, Kolozsvárott. A találkozónak 100–120 főnyi résztvevője volt; földművesek, iparosok, értelmiségiek, Csík, Udvarhely és Háromszék megye képviselői között ott voltak a Czíkó testvérek Bukarestből, mint a MADOSZ vezetői – velük a MNSZ-ben is találkozni fogunk –, és a később Temesváron mártírhalált halt Ocskó Teréz. Néhány vendég személyében a román baloldal is képviselve volt. Bányai a bel- és külpolitikai életéről adott tájékoztatást; Józsa a külföldi és hazai szélsőjobboldal szándékát ismertette; Balogh: „A nagy német élettér és a dunai államok” címmel tartott előadást.⁶² A találkozón készült emlékirat, amely 12 ezer példányban jelent meg, foglalkozott a magyarságot érintő kérdésekkel a jogegyenlőség és a román–magyar testvériség alapján, kiállt a kisgazdák és a kisemberek állami támogatása és a szomszédos országokkal kötendő kölcsönös segítségnyújtási egyezmény mellett.

Ezt a találkozót ismételték meg 1940. február 4-én Brassóban. Itt sikerült a MADOSZ szellemét leginkább átvenni a Magyar Népközösségbe, amely valóságos fedőszervükké alakult át. A MADOSZ tagságából alakult 12-es bizottságnak és nem utolsósorban Kurkó Gyárfás vonzó személyiségének köszönhetően Brassóban a Magyar Népközösség 76%-a munkásokból és székely alkalmazottakból állt. Jellemző volt a mozgalom patriarkális jellegére, hogy Kurkó lakása volt egyben a Magyar Népközösség irodája is. A MADOSZ, majd a MNSZ elnöke, a paraszti származású, lakatosmesterré lett Kurkó Gyárfás autodidakta módon igen magas színvonalú általános és alapos marxista műveltségre tett szert, meg nem alkuvó módon, már-már makacsul ragaszkodott minden olyan jó szándékú és tisztességes emberhez – a népfrontossággal soha nem szakított (ez volt az egyik oka későbbi tragédiájának is) –, aki következetesen harcolt a háború és fasizmus ellen, a társadalmi haladásért és a nemzeti egyenlőségért; 1940–1944 között a kettészakított Erdélyben nemzetiségi sorsba került magyar és román nép ellen hozott atrocitások miatt, a háborúból való kiugrásra mozgósításért; s végül mint a félmilliót számláló tömegszervezet, a MNSZ vezetője a legnagyobb határozottságot tanúsította azzal, hogy a társadalmi haladás és a nemzeti jogegyenlőség tekintetében azokat csak együtt akarta megvalósítani, mindig együtt, sohasem egyiket a másik rovására, előtérbe helyezve. Említésre méltó a Magyar Népközösség vezetőjének, Bánffy Miklósnak a magatartása, aki

⁶¹ Erdélyi Magyar Szó, 1939. szeptember 19. 1.

⁶² Nagy István: Életrajzi regénye, 4. köt. 293–294.

természetesnek vette, hogy a régi munkásszervezeteket átvették a Közösségbe.⁶³ Nagy, Czíkó Lőrincz, Nonn György⁶⁴ arra szólította fel a mintegy 500 vendégen kívül a távollevő százezreket, hogy lépjenek be a brassói Magyar Népközösségbe, hogy abban így jobban érvényesüljön a népi jelleg; alakítsanak alosztályokat a munkások, a kisiparosok és a székely alkalmazottak részére; tiltakozzanak a háború ellen; hirdessék a népek barátságát, és végül rámutatott az egyetemes romániai magyar demokratikus front megalakításának fontosságára.

Az Erdélyi Magyar Szóhoz hasonlóan a román–magyar szellemi közeledés vonalán működött a *6 Órai Ujság* is. E tekintetben azonos álláspontot képviselt az ország és az egész világ sorsáért aggódó magyar és román írókkal, politikusokkal, mozgalmi emberekkel, a két Népi Találkozó képviselőivel. Iorga szinte ugyanazokkal a szavakkal fejezte ki aggodalmát, mint Szabó Árpád tette a lapban Lengyelország lerohanása után, aki arra figyelmeztet, hogy „a nyugatról keletre törő gyarmatosító éhség elnyeléssel fenyegeti a Duna-völgyében egymás támogatására és egymás mellé szorult kis népeket . . . a Drang nach Osten jelszóra beállított imperialista célkitűzés a dévényi hídfőnél áll, s csak a kedvező pillanatot várja, hogy Magyarország megsemmisítése után mohó kezeivel a Duna mentén tovább markolhasson”.⁶⁵

A MADOSZ 1940. augusztus 30.–1944. augusztus 23. között

A második bécsi döntés után hosszú időre betiltották a *Korunkat*, és véglegesen törvényen kívül helyezték a MADOSZ-t. A vezetőségnek azt a részét, amelyet 1940. június 19-én internáló táborba zártak, a román hatóságok Tordánál áttették a határon – hasonló sorsra jutott Kurkó is –, a magyar hatóságok pedig a hírhedt szamosfalvai börtönbe hurcolták. 1940 őszén, a Gaál Gábor lakásán összegyűlt Korunk-gárda fontolóra vette a teendőket, és – bizonyos munkamegosztás alapján – körvonalazta az egyes emberek feladatkörét, tömören így lehetne megfogalmazni: kiadták a jelszót, hogy az új történelmi viszonyokhoz alkalmazkodva, minden vonalon mozgósítani kell a MADOSZ tagságát!

Jordáky feladata lett – ő egyébként a munkásegységfront híve volt –, hogy az erdélyi szociáldemokraták csatlakozását a budapesti központhoz mielőbb kivitelezze. A „szellemi népi arcvonal” megteremtésén álmódó Balogh javaslatára szociográfiai sorozatok indítását határozták el. Józsa Béla, aki óva intett attól, hogy az erdélyi haladó magyar értelmiség bedőljön „a kétes országgyarapítás demagógiájának”,⁶⁶ mindennekfelett arra hívta fel a figyelmet, hogy ezentúl a magyarság feladata lesz a kisebbségi sorsba került románok egyenjogúságának védelme. Tolmácsolta a kommunista párt utasítását – 1941 közepére sikerült csak az erdélyiek átigazolása Moszkván keresztül a Kommunisták Magyarországi Pártjához –, amely szerint fel kell használni a Kisgazdapárt legális lehetőségeit a háború- és faszimusellenes népfront hatékonyságának növelésére.

⁶³ Balogh Edgár: Szolgálatban, 6.

⁶⁴ Nonn György: Évfordulóra emlékezve. In: Népszabadság, 1981. május 10. 8.

⁶⁵ Szabó Árpád: Román–magyar szellemi közeledés. 8 Órai Ujság, 1939. február 6. 3. sz. 1.

⁶⁶ Demeter János: Századunk, 396.

A MADOSZ jelentősége többek között abban is kifejezésre jutott, hogy nem került sem a nemzeti illúziók, sem a pártban mutatkozó szektásság útvesztőjébe, tömegbázisát szélesíteni tudta, nyitni tudott mindenki felé, „Akiben az emberség, az ésszerű előrelátás, a valóság realizmusa, az egyenlőség és az együttélés elválaszthatatlan következménye akár hagyományos, akár újszerű formában, még ha csak csírájában és részleteiben is, megragadható volt”.⁶⁷ A betiltás és letartóztatások ellenére sem szűnt meg tevékenysége, a MADOSZ illegálisan továbbműködött. Amit elmondtunk Kurkórol, az természetesen az egész szervezetre is érvényes volt, éspedig az, hogy szembeszállt mind az Antonescu-féle román katonai-fasiszta diktatúrával Dél-Erdélyben, mind a Horthy-féle ellenforradalmi rendszerrel Észak-Erdélyben. Az egyes csoportok, szervezetek tevékenysége összekapcsolódott, egy-egy vezető több szervezetben is dolgozott. 1940–1944 között azt tartották szem előtt, hogy soraikat átrendezve a veszteségek ellenére se torpanjon meg a MADOSZ aktivitása. Szemben a hivatalos magyar politikával, 1940. november 7-én román és magyar nyelvű röpiratban tiltakoztak a bécsi döntés ellen. Ugyanebben az évben alakult meg az ún. 5-ös bizottság Balogh Edgár, Gaál Gábor, Jordáky Lajos, Kovács Katona Jenő és Nagy István részvételével, azzal a céllal, hogy a MADOSZ, az SZDP és a KRP tagságának egyesítésével antihitlerista front jöjjön létre.⁶⁸ 1941 februárjában Józsa Béla javaslatára „Március 15-i Állandó Bizottság”-ot szerveztek, hogy mérsékeljék Erdély népei egymásra uszításának hatását. Joggal írhatta a kolozsvári Tribuna Ardealului: „elégítéssel állapítjuk meg, hogy a kolozsvári munkásszervezetek . . . becsületesen elismerik: román testvéreik a múltban megvédték a magyar testvéreiket, s most rajtuk a sor, ugyanazzal a pénzzel fizetnek, védelmükbe véve a román nemzetiségű munkásokat.”⁶⁹ Hasonló jelenségre került sor Aradon, ahol a románok tiltakoztak a magyarok elbocsátása miatt, vagy Kolozsváron, ahol a magyar szakszervezeti dolgozók tüntettek román szak társaik elbocsátása miatt.

A kommunisták is lendülettel láttak munkához. Kertész Rezső megszervezte a Kommunisták Magyarországi Pártja Észak-Erdélyi Tartományi Titkárságát. Politikája azonos volt a románéval: közös erővel útját állni a „divide et impera” politikának. 1941 februárjában az Észak-Erdélyi Tartományi Titkárság felvette a kapcsolatot Schönherz Zoltánnal, majd a román baloldal képviselőivel, Pavel Bojannal és Vasile Pogăceanuval (utóbbi 15 pontban foglalta össze a román nép követeléseit), és Teofil Vescan bekapcsolódásával megalakították az Észak-Erdélyi Románok Nemzeti Forradalmi Szervezetét (Uniunea național-revoluționară a românilor din partea de nord a Transilvaniei). Működési területe azonban áttért egyéb szervezetekre is, amennyiben Máramarosban az Ekésfront keretei között működött. Kolozsváron a szociáldemokrata párton belül is alakult román bizottság. Ezek között a szervezetek között jól működő kapcsolat állt fenn: Vescan és Nicolae Pojgi magyarországi politikusokkal, így Szakasitscsal is felvették a kapcsolatot, és ismét Vescan az, aki Budapesten a Békepárttal lépett érintkezésbe.⁷⁰ 1943 elejére egy erőteljes antifasiszta népfrontmozgalom jelei mutatkoztak Erdélyben.

⁶⁷ Balogh Edgár: Negyvenéves nemzetiségi politika. Korunk, 1974. 7. sz. 818–820.

⁶⁸ Jordáky Lajos: Kovács Katona Jenő. Bukarest, 1977. 269.

⁶⁹ Bányai László: Kommunisták a román és a magyar dolgozók közös harca élén. In: Korunk, 1971. 4. sz. 528–541.

⁷⁰ Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940–octombrie 1944). Cluj–Napoca, 1974. 253.

Januárban a párt Józsa Bélát állította első sorba; állandósultak a kapcsolatok a román politikussal, akik felé Grozán keresztül vezettek a szálak.

Ezzel egyidejűleg a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt tárgyalta a MADOSZ-szal, és 1943 nyarán Józsa Béla, valamint Mikó Imre személyében a MADOSZ és az Erdélyi Párt baloldala is egymásra talált. A MADOSZ Dél-Erdélyben is megválasztotta a Tartományi Titkárságát: Temesváron Szabó Etel és Juhász Lajos, Aradon Szabó Árpád, Brassóban Kurkó, Csoboth Imre és Kiss Gyula (Dél-Erdélyben legerősebb ez a szervezet Székelyföld közelsége miatt, ezt és egy bizonyos különállást a MNSZ idejében is megőrzött) vezetésével, s ezen kívül Czikó Lőrinc irányításával Bukarestben is különbizottság alakult.

Amikor a MADOSZ 1943 nyarán egyezményt kötött az Ekésfronttal és a Hazafiak Szövetségével, az erdélyi magyar baloldal bekapcsolódott az Országos Antihitlerista Frontba. A szervezet Temesváron megjelent kiáltványa ekképp indokolta ezt a lépést: „minden népnek, minden nemzetiségnek véleménykülönbség nélkül együtt kell harcolni az ország felszabadításáért.”⁷¹ Méliusz, akinek a Bánsági Magyar Szó című lapja a MADOSZ illegális lapjának számít – ugyancsak annak számítható a Groza-kormány későbbi nemzetiségi miniszterének, Takáts Lajosnak 1942-től megjelenő Déli Hírlap című lapja – arról emlékezik meg, hogy temesvári lakásán több ízben találkozott a Hazafiak Szövetsége és az Ekésfront néhány vezetője, így Groza, Ilie Murgulescu, Coriolan Drăgulescu, Paul Cornan, amely összejöveteleken állandóan napirenden szerepeltek a népfrontmozgalom aktuális feladatai.⁷²

Az erdélyi magyarság legnagyobb haditettének, a 48-as Erdély könyvecskének⁷³ születését Józsa Bélának köszönhetette,⁷⁴ aki ugyanis mint a kommunista párt és mint a MADOSZ egyik vezetője sokrétű és kiemelkedő jelentőségű munkát végzett. 1930-ban kezdeményezésére nyílt meg a Victor Chereșteșiu és felesége vezette Libro kölcsönkönyvtár, amely találkozóhelye lett olyan íróknak, egyetemi tanároknak, szociáldemokratáknak, kommunistáknak, mint Tamási, Isac, Gaál, Vescan, Groza, Janovics, Mezincescu, Jordáky, Bányai, Csehi, Kohn,⁷⁵ akik szükségesnek látták, hogy közelítsék álláspontjukat olyan létfontosságú kérdésekben, mint Erdély népeinek jövője, illetve annak függése a kül- és belpolitika fordulataitól. Józsa segédkezett a bácsi találkozó előkészítésében, az 1935 augusztus – 1936 október között megjelent Új szó című lap az ő szellemét őrzi irodalmi, politikai és gazdasági természetű tudósításaiban, cikkeiben, e lapban szólította csatasorba a Vásárhelyi Találkozóra a baloldalt. Sajátos népfront-gondolatát nem adta fel a szektarianizmus szűkkeblű periódusában sem, ezt képviselte 1940–1943 között is, amikor bármilyen politikai megmozdulást csak úgy tartott életképesnek, ha az összefogta a haladó gondolkodású embereket pártállásra és nemzetiségre való tekintet nélkül; mindig vállalta a kapcsolatait az Ekésfronttal, a Kelet Népével és az Erdélyi Párttal. Ő az, aki az erdélyi szociáldemokratákat magyarországi kapcsolatfelvételre ösztönzi, fel merte keresni Sándor József volt parlamenti képviselőt, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület

⁷¹ *Bányai László*: Együtt élünk, együtt építünk. Cikkek, tanulmányok, 1933–1937. Bukarest, 1964.

⁷² *Beke György*: Tolmács nélkül. Interjú 56 íróval a magyar–román irodalmi kapcsolatokról. Bukarest, 1972. 207.

⁷³ 48-as Erdély. Zsebkönyv. Kolozsvár, 1943. 116.

⁷⁴ *Csatári Dániel*: Forgószélben. (Magyar–román viszony 1940–1945.) Bp., 1969. 68.

⁷⁵ *Nagy István*: Életrajzi regénye, 3. köt.

egyik alapítóját, a 48-as Kolozsvári Március 15-i Állandó Bizottság elnökét, és kérte az erdélyi 48-as zászlók kicserélését. Erre ugyan nem került sor, de nagyszabású márciusi ünnepséget szerveztek, ahol Sándor József elsőként a munkásságot köszöntötte. Kovács Imrének, Bajcsy-Zsilinszkynek, Darvasnak, Móricznak erdélyi baloldali kapcsolatai Józsa közreműködésével épültek ki. Az ő kezdeményezésére találkozott pl. Kovács Imre Teofil Vescannal és Csögör Lajossal – az utóbbi a MADOSZ-t képviselte –, hogy többek között a román és a magyar parasztság helyzetéről tárgyaljanak. Szerepe volt abban, hogy a Népszava 1941-es karácsonyi számában Jordáky és Balogh közzétehesse tanulmányait, s hogy a Magyar Történelmi Emlékbizottságba Krenner Miklós bevitte a „híd” koncepcióját, Nagy István a maga munkásszemléletét, Szentimrei a népiség gondolatát. Odafigyelt arra, hogy a Magyar Parasztszövetség erdélyi fiatalokkal is foglalkozzék.

Józsa Béla különös gonddal készítette elő a *48-as Erdély* című kötetet 1943-ban, éppen akkor, amikor mindkét ország tájékozódni kezdett a szövetséges hatalmaknál, és nem látszott lehetetlennek, hogy Erdélyben a népfront döntő befolyást gyakorolhat. 1943 tavaszán a népi írókat maga köré gyűjtő Termés című folyóirat hirdetett ankétot a dunai népekről. Vescan és Eftimiu helyeselve a gondolatot, elismeréssel adózott a magyar értelmiség kezdeményező szellemének. Kállai Gyula, a Petőfi útján című kötet megjelenése után, hasonló írásmű kiadását javasolta a Korunk gárdájának. Ehhez egy emberként csatlakoztak az erdélyiek: a helikonisták, a munkásmozgalom képviselői, a Termés írói, a régi politikus gárda: Krenner, Szentimrei, Kovács Katona, Szenczei, Gaál, Entz, Ligeti, Kovács György. Közös törekvésük a 48-as Erdély kötetben vált valóra. Krenner bevezetőjét a forradalom kortársainak írásai – Petőfi versei, Táncsics önéletírásából közölt részlet, Czetz János honvédtábornok hadtörténeti emlékirata, Medgyes Lajos költeményei – és a kortárs szerzők írásai, tanulmányai követik egymást: Ligeti Ernőtől Teleki Sándor portréja, Szentirmai Jenő *A 48-as Erdély irodalma és sajtója*, Kovács Katona Jenő *Nemzetiség, demokrácia, unió*, Szenczei László *Kossuth és Erdély*, Balogh Edgár *Bem nemzetiségi politikája*, Jordáky Lajos *Erdély márciusi ifjúsága* című tanulmánya. A könyvecske Groza segítségével, aki több példányt átvitt Dél-Erdélybe, a román értelmiség között is hódító útjára indult.⁷⁶

1943 augusztusában az erdélyi írók képviselői is jelen voltak a balatonszárszói találkozáson. A találkozó problematikájával kapcsolatos kiegészítő javaslataikat Balogh Edgár tette közzé *Levél Balatonszárszóra* című írásában. Ennek lényege az volt, hogy a sorskérdéseket nem a nép nevében, hanem a „hozzáértő dolgozó nép okos gyülekezetében” kell vitára bocsátani, hogy a nemzetiségi kérdés rendezésének módja csak a „szláv–magyar–román testvériség jegyében” képzelhető el.

1943 nyarán Szántó Miklós házsongárdi háza és a Kabdebó-villa a Fürdő utcában többször látta vendégül Grozát, Gaált és Baloghot. Józsa e megbeszélésekben is fontos szerepet játszott. Ezek a találkozások formálták nemcsak a népfrontos Groza, hanem a majdani nemzetiségi politikus Groza koncepcióját is. Ő kapta azt a feladatot, hogy közvetítsen a két Erdély, valamint a MADOSZ képviselői és a magyarországi haladó értelmiség között. Groza kolozsvári látogatása alkalmával hozták szóba a KRP Központi Bizottsága 1943 júliusi felhívásához való csatlakozás gondolatát is, ami azt jelentette, hogy a MADOSZ, az Ekésfront, az SZDP, a Mihai–Ralea-féle Parasztpárt, a Hazafiak

⁷⁶ Beke György: Tolmács nélkül, 171.

Szövetsége ismét egymás mellé került az Országos Antihitlerista Hazafias Frontban, amelynek programja a kormány megdöntését, a Németországba irányuló szállítások megszüntetését, a letartóztatottak szabadonbocsátását, a hitlerista szervezetek feloszlását, Észak-Erdély Romániához való csatolását, s a nemzetiségi elnyomás megszüntetését foglalta magába.⁷⁷

A szövetségesek nyugat-európai partraszállása tovább ösztönözte a szervezkedést. Józsa Béla új Vásárhelyi Találkozó összehívását javasolta, sorban immár a negyediket; az Óvári Elemér lakásán 40 résztvevővel tartott megbeszélésen kimondták, hogy tárgyalni kell a Kisgazda Párttal. Tildy és Bajcsy-Zsilinszky két ízben találkozott az erdélyiekkel. Utóbbi júniusban az ismert román demokratával, Traian Giurgival is találkozott. Józsa Béla ezután az Erdélyi Párt és az Erdélyi Helikon képviselőihez fordult levéllel. Az 1943 júniusában Józsa és Mikó között lefolytatott megbeszélésnek tudható be az Erdélyi Pártban beállt fordulat, főleg Teleki Béla személyét illetően, aki természetesen vette az erdélyi magyarságnak azt a vágyát, hogy a Duna-medence népeivel békében akar élni. Jordáky Tamási Áront győzte meg az összejövétel fontosságáról, s így Kovács György a Szabad Szó 1943. augusztus 29-i számában közzétehetette felhívását az új vásárhelyi találkozó megrendezésére. A kommunisták egységfront-javaslatát ismét Groza közvetítette a román polgári pártok felé.

A két nép demokratikus köreit villámcsapásként érték 1943 októberében a magyar csendőrség által elrendelt letartóztatások, amelyeknek áldozatául esett az erdélyi kommunisták egy része, de hasonló súlyos csapás érte a dél-erdélyi munkásmozgalmat is. Ekkor vesztette életét Józsa Béla, Szabó Árpád, Ocskó Teréz, Dávid Constantin, Sîrbu Filimon, Nagy Erzsébet. (Romániában a kommunistákon kívül csak Iaşiban 38 000 zsidót⁷⁸ és 26 000 cigányt deportáltak, végeztek ki és ítéltek kényszermunkára.)⁷⁹ Az óriási veszteségek ellenére sem lehetett felmorzsolni a mozgalmat, változatlanul komoly politikai tényező maradt a MADOSZ, és folytatta munkáját. 1944 februárjában a MADOSZ bányászati szervezetén keresztül kiáltvánnyal fordult az erdélyi magyarsághoz, rámutatva arra, hogy a magyarság számára is csak egyetlen módon nyílik kiút a háborúból „a román néppel vívott közös antifasiszta szabadságharc útján.”⁸⁰ Folytatták a már megkezdett tárgyalásokat a Békepárttal. Ez időben Demeter János, Kacsó Sándor, Bányai László, Kurkó Gyárfás már a döntő fordulatra készítették fel a MADOSZ-t.

Románia kiugrása a háborúból

A történeti szakirodalomból ismeretesek azok a kezdeményezések, amelyekkel mind Románia, mind Magyarország kereste a kiutat a háborúból. Romániában az a szerencsés helyzet állt elő, hogy a háborúból való kiugrás, az ország egységének helyreállítása közös nevezőjén valóban az egész országot, a társadalom minden rétegét átfogó népfront alakult ki, beleértve a legfelsőbb politikai köröket is. Nem szakadt meg olyan régi népfrontos szervezetek tevékenysége sem, mint amilyen a Hazafiak Szövetsége és a

⁷⁷ Rezistența antifascistă, 151.

⁷⁸ Cartea Neagră, București, 1947. 3. köt. 13, 134, 143.

⁷⁹ Bányai László: Közös sors – testvéri hagyományok. Bukarest, 1973. 333.

⁸⁰ Bányai László: Harminc év, 88.

MADOSZ volt. Ez előbbi egyik vezetője, Petre Constantinescu-Iași azt a feladatot kapta a KRP-től, személy szerint Lucrețiu Pătrășcanutól, hogy avassa be a polgári pártok, az Ekésfront, a Szocialista Parasztpárt és az SZDP vezetőit is a kiugrást előkészítő munkálatokba. Sikerral járt a kommunista pártnak az a kísérlete is – szintén Pătrășcanu közbenjárására, kit rokoni szálak fűztek a királyi udvarhoz –, hogy nyerve meg a királyt, s általa, mint a hadsereg legfelsőbb parancsnoka által, egyúttal a hadsereget is. Erősödött a nyugati orientáció híveinek tábora. Tilea Londonban, Gafencu Svájcban folytatott tárgyalásokat, utóbbi még – az erdélyi kérdés ideiglenes kikapcsolásával – a magyar, hasonló úton járó politikusokkal is felvette a kapcsolatot.⁸¹ Bánffy Miklós, aki 1919-ben Petrescu-Comnennel érkezett a perszonálunióról, aki az Erdélyi Helikon 1928 júliusi bukaresti ünnepségén az írók és a művészek híd szerepéről vallott, 1943 július második felében titkos tárgyalások folytatására érkezett Romániába, hogy „azokkal a körökkel fogjanak össze, akik a német szövetséggel szakítani akarnak”. Útja nem járt sikerrel. Sem Mironescuval, sem Maniuval nem alakult ki nézetazonosság: az erdélyi kérdést, mint a román–magyar ellentét okát, nem lehetett kikerülni, bár a román politikusok így egyetértettek azzal, amit Bánffy a tárgyalásokról lejegyzett:⁸² „A Duna-medence legnagyobb problémája – mint írta – a magyar–román ellentét. Ezt az ellentétet Németország tudatosan szítja, és hol Romániát, hol Magyarországot zsarolja azzal, hogy egyiknek vagy másiknak pártjára áll, ha nem teszi, amit követel. A román–magyar gyűlölködésből csak a németeknek van hasznuk, nekünk pedig kárunk, hiszen úgy a magyar, mint a román nemzet, hitem szerint, egymásra vannak utalva történelmi, nemzetiségi, geográfiai adottságuk folytán.”

1944 áprilisában a KRP és az SZDP megalakította a Munkásegységfrontot,⁸³ és a politikusok is folytatták manővereiket a diplomáciai életben. Februárban Maniu, Dinu Brătianu, a király és Ion Antonescu tudtával Barbu Știrbey herceg Kairóba utazott, ahol a következő hónapokban a nyugati hatalmakkal való kapcsolatfelvételre és arra törekedett, hogy konkrét választ csikarjon ki tőlük Románia jövőjét illetően. A Maniuval szoros kapcsolatban álló Viorel Tilea Beneșel is felvette a kapcsolatot. Ugyancsak áprilisban a kommunista párt ideiglenes vezetősége – Emil Bodnaraș, Iosif Rangheți, Constantin Pîrvulescu – közbenjárására a szociáldemokrata párt és a két polgári párt megállapodtak egy közös Akcióbizottság (Comitet de acțiune) és ennek végrehajtó szerve (Aparatul executiv al Comitet) megalakításában. Május közepén az Akcióbizottság – Pătrășcanu, Titel Petrescu, Iuliu Maniu és Dinu Brătianu – már össze is állította a VB névsorát: P. Constantinescu-Iași, V. Bâgu (KRP), Ștefan Voitec, Iosif Jumanca (SZDP), Ghița Pop, Ion Hudița (Nemzeti Parasztpárt), valamint Constantin Brătianu, és C. Zamfirescu (Nemzeti Liberális Párt) személyében. Május végén Știrbey kairói tárgyalásaira Constantin Vișoianu is megérkezett. Itt kapták meg július 13-án Maniu üzenetét, hogy elfogadják a fegyverszüneti feltételeket. Stockholmban Nanu a Szovjetunió képviselőivel ugyanerről tárgyalt ezalatt. 1944. július 13-ról 14-re virradó éjjel Bukarestben, az Armenească utca 15. számú házában került sor a nevezetes találkozóra Emil Bodnaraș, Pătrășcanu, Constantin Sănătescu és George Mihai tábornokok, Dumitru Dămăceanu ezredes, Ion Mocsony-

⁸¹ *Bányai László*: Hosszú mezsgye. Bukarest, 1974. 183–317.

⁸² Uo. 312.

⁸³ *Gheorghe I. Țuțui*: Realizarea Frontului Unic Muncitoresc. Anale de istorie, 1969. 2. sz. 3–16.

Ștircea, Mircea Ionațiu, George Niculescu-Buzești részvételével a fegyveres felkelés politikai és fegyveres előkészítésére. Dămăceanu visszaemlékezése szerint⁸⁴ ezen a találkozón még élt az illúzió a királyhoz tartozó politikusokban, hogy elég lenne a két Antonescu eltávolítása, hogy Ion Gigurtuval és George Niculescu-Buzeștivel szalonképessé lehetne tenni a kormányt. Bodnaraș álláspontja viszont az volt, hogy Hitler nem menne bele a cserébe, és Gigurtu pedig a bécsi döntés elfogadásával lejáratta magát a nép előtt. A fegyveres felkelésre először augusztus 30-át jelölték ki. Június 15-én Sănătescu meghozta a király válaszát, és hozzájárulását Antonescuék eltávolítására. Június 20-án⁸⁵ Maniu és Brătianu aláírták a Nemzeti Demokratikus Arcvonal programját: a diktatúra felszámolásáról, a háborúból való kiugrásról, demokratikus rendszer kiépítéséről.

Az aláírások ellenére Maniu és a polgári pártok még tartották magukat ahhoz az elképzeléshez, hogy Románia csak az angol–amerikai partraszállás után teheti meg a döntő lépést. Éveken át ilyen értelemben tárgyaltak: 1941 decemberében V. Serdici Lisszabonban az amerikaiakkal; 1943 szeptemberében Cretianu Törökországban, maga Ion Antonescu is küldött hasonló üzeneteket nyugatra 1943 szeptembere és 1944 január között; 1944 februárban azonban Lord Mayne Kairóban közölte Știrbeyvel, majd júliusban Niculescu-Buzeștivel, hogy Románia ne várjon a balkáni partraszállásra, hanem vegye fel a kapcsolatot a Szovjetunióval, és lépjen ki a háborúból. Elutasították egy ezt követő koalíciós kormány gondolatát, helyette egy Sănătescu vezette katonai kormányt javasoltak. Maniu augusztus 20-án még mindig azt kérte, hogy szálljon le – Bukarest térségében – 3 angol–amerikai légi alakulat. 21-én Sinaián folytak a tanácskozások tovább, noha a szovjet hadsereg 22–23-án már Pascani, Vaslui, Bîrlad, Hus, Sărata, Cetatea Albă, Tîrgu Neamț és Roman térségében haladt előre.⁸⁶ Augusztus 23-án azonban megtörtént Bukarest középületeinek megszállása, a két Antonescu eltávolítása, és este tíz órakor a király bejelentette, hogy „Románia elfogadta a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok által felkínált fegyverszünetet. Ettől a pillanattól kezdve megszűnik a harc és minden ellenségeskedés a szovjet hadsereg ellen... Népünk egyedül akar ura lenni sorsának.”⁸⁷

Az erdélyi magyarság sem tétlenkedett ezalatt. Budapest német megszállása után a Békepárt részéről üzenet érkezett az Erdélyi Párthoz, és még márciusban sor került – Csögör Lajos rendelőjében – egy tájékoztató jellegű összejevetelre, amelyen a Békepárt részéről Jakab Sándor vett részt. A második találkozón (Demeter Béla lakásán) már az Erdélyi Párt csoportja (Teleki, Mikó, Vita Sándor) is megjelent Balogh, Jordáky, Kovács Katona és a Demeter fivérek mellett. Itt határozták el, hogy az erdélyieknek önállóan kell cselekedniük – ebben Mikó és Józsa már 1943-ban megállapodtak –, s ezt Teleki a parlamentben is bejelentette július végén.⁸⁸

Május 25-én Márton Áron erdélyi katolikus püspök, aki 1944 húsvéti beszédében tiltakozott az országos deportálások ellen – Serédi hercegprímás, Ravasz református püspök csak június 15-re szövegezték meg azt a pásztorlevelet, amelyet később az egész

⁸⁴ Dumitru Dămăceanu: O confătuire istorică. In: Magazin-istoric, 1969. 6. sz. 2–8.

⁸⁵ Vasile Liveanu: Coaliția antihitleristă în România. In: Studii și materiale de istorie contemporană, 1978. 11–51.

⁸⁶ Vasile Liveanu: Coaliția, 43.

⁸⁷ Din cronică unor zile istorice. București, 1971. 239.

⁸⁸ Demeter János: Századunk, 308–310.

országban ki szerettek volna hirdetni – felhívást intézett a Magyar Népközösség vezetőihez, hogy csatlakozzanak az erdélyi magyarság antifasiszta frontjához. A felhívást követően augusztus közepén levált egy csoport a Közösségből, s háttáfordítva a vezetőség reakciós politikájának, arra tesz kísérletet, hogy a MADOSZ-szal közösen létrehozzák a Magyar Demokratikus Blokkot, a hitlerellenesség, a magyar nép demokratikus felvirágoztatása és a román–magyar testvériség szellemében.

A román fegyverszünetet követő napon, 24-én az Erdélyi Párt vezetői, többek között Vita Sándor⁸⁹ úgy döntöttek: Teleki Bélának meg kell győzni Horthyt, hogy azonnal fel kell vennie a kapcsolatot a szövetségesekkel, és fegyverszünetet kell kérnie. Telekire és a 2. magyar hadsereg parancsnokára, Dálnoki Veress Lajosra – aki szintén bekapcsolódott a megbeszélésekbe – még egy feladat hárult: a sürgős találkozó ki- eszközlése a Békepárt tagjaival, tájékozódás végett, amit Márton Áron is helyesléssel fogadott. Teleki Béla budapesti útjával egyetértett a Békepárt is. Még ezen a napon, mielőtt elindult volna, augusztus 24-én az éjszakai órákban találkozott Kovács Katona, Jordáky – mint a Békepárt tagjai –, valamint Teleki, Dálnoki Veress, Demeter Béla és Venczel József. Dálnoki Veress megígérte: a hadsereg mindent megtesz azért, hogy érintkezésbe léphessenek a szovjet hadsereggel. Teleki tisztázni kívánta a kérdést, hogy „a kommunisták milyen segítséget tudnak adni a Vörös Hadsereggel való kapcsolat stabilizációja szempontjából”, és hogy ítélik meg a háború befejezését követő belpolitikai változásokat. Kovács Katona és Jordáky csak a saját véleményét mondhatta el, hiszen a párt vezetősége börtönben ült – Teleki ígéretet tett kiszabadításukra –, amelyben rámutattak arra, hogy a fegyverszünet kérése és a hitleri Németországgal való szembe- fordulás elkerülhetetlen. Hangsúlyozták, hogy a párt sohasem ismerte el a bécsi döntést.⁹⁰ A Békepárt álláspontja volt továbbá az is, hogy Észak-Erdélyt harc nélkül kell átadni. 26-án az illegális kommunista párt képviselőjét Jakab Sándort, 28–29-én a szak- szervezetek és a baloldali románok vezetőit is tájékoztatták a megbeszélésekről.

Az erdélyiek munkájuk irányítására és koordinálására – míg Teleki Budapesten tárgyalt augusztus 29-én – megalakították az Erdélyi Magyar Tanácsot – ezen a napon kereste fel Tamási, Haynal Imre és Vita Inczedy-Joksman Ödönt, Kolozs vármegye főispánját, és sikeres lépést tett arra, hogy szabadon engedjék az összeszedett, megbíz- hatatlannak nyilvánított románokat, amiről a Tribuna Ardealului igen elismerően írt a lap októberi számában. A Tanács a kommunista párt egyetértésére is számíthatott – Simó Gyulával, Veress Pállal, Nemes Józseffel Mikó vette fel a kapcsolatot –, annak hagyó- mányos népfrontos szelleme miatt. Tagjai között találjuk: Jordákyt, Demeter Jánost, Kovács Katona Jenőt, Balogh Edgárt, Csörgör Lajost,⁹¹ Schnegg Ferencet a Békepárt és a szakszervezetek részéről: Teleki Bélát, Vita Sándort, Mikó Imrét az Erdélyi Pártból; Venczel Józsefet, aki az Erdélyi Gazdasági Egyesületet képviselte; Miskolczi Dezső és Haynal Imre egyetemi tanárokat, Bánffy Miklóst, Tamási Áront, Szabédi Lászlót, Kiss Ernőt; valamint Vásárhelyi János református, Józán Miklós unitárius püspököt és Sándor Imre római katolikus püspöki vikáriust.⁹²

⁸⁹ Vita Sándor: Az 1944 őszi erdélyi háborúellenes mozgalomról. Pomogáts Béla beszélgetése Vita Sándorral. In: Tiszatáj, 1981. 10. sz. 63–65.

⁹⁰ Jordáky Lajos: Rezistența antifascistă 1940–1944. Kézirat, 7–11.

⁹¹ Vita Sándor: Az 1944 őszi . . . 55.

⁹² Jordáky Lajos: Rezistența, 13.

Tárgyalások kezdődtek a románok képviselőivel is,⁹³ egyrészt azért, hogy segítsék végrehajtani azt a feladatot, amire az Erdélyi Tanács vállalkozott, nevezetesen Kolozsvár kiürítésének, a gyárak, üzemek leszerelésének megakadályozását, s hogy elősegítsék a békeszerződés mielőbbi megkötését. Fontos döntést hoztak a Tanács szeptember 1-i tanácskozásán: megállapodtak, hogy Dálnoki Veress szembefordul a németekkel, s Magyarországot is rábírája a fegyverszünet megkötésére.⁹⁴ „Az erdélyi magyarságnak egy lehetősége van, hogy sorsát megmentse, és pedig, ha baloldali orientációt vesz fel a román kommunistákkal” – jelentette ki Teleki szeptember 8-án a Minisztertanács ülésén.⁹⁵ Bánffy valóságos futárszolgálatot teljesített a kormány és az Erdélyi Magyar Tanács között. Dálnoki azonban hiába várt Horthy jóváhagyására, ehelyett a magyar hadsereg szeptember 5-én megtámadta Dél-Erdélyt. Következő nap a Tanács határozatban tiltakozott a háború folytatása ellen, s kérte a katonai akciók azonnali megszakítását, Kolozsvár nyílt várossá nyilvánítását s az üzemek védelmét.⁹⁶ Szeptember 12-én úgy döntöttek, hogy a nyomatek kedvéért álláspontjukat egy memorandumban foglalják össze, amelyet Vita Sándor visszaemlékezései szerint⁹⁷ nem Bánffy Miklós vagy Bánffy Dániel, hanem Teleki Géza adott át. Vita ettől számítja – azaz szeptember 16-tól – az Erdélyi Magyar Tanács hivatalossá válását. Szeptember 2-án egyébként a Magyar Közösségből kiváló Demokratikus Csoport kiáltványban foglalta össze kívánságait, amelyet eljuttatott a MADOSZ helyi vezetőségének – elképzelésük szerint az erdélyi magyarság kéréseit a MADOSZ tolmácsolná az új román kormány felé – amely kiáltvány főleg attól óvott, hogy a magyarság eljuttassa a románság bizalmát, s ennek érdekében a nacionalizmust és az irrendentizmust azonnal fel kell számolni. Szeptember 14-én és 17-én a Tanácsnak sikerült kiszabadítania a bebörtönzött magyar kommunistákat és a politikai foglyokat. Megszervezték a városi őrséget, amelyet Teleki segítségével fegyvereztek fel. Megakadályozták a Dermata bőrgyár, a Bútorgyár, az Aczélgyár, a Vasúti Műhely, a Húsgyár felszerelésének és a klinikák berendezésének elszállítását.⁹⁸ Bujtatták a zsidókat,⁹⁹ a román baloldali személyeket – Bethlen Béla kormánybiztos örködött afelett, hogy ne érje bántódás az észak-erdélyi románokat –, és a román „Fehér könyv” szerint, megakadályozták, hogy a németek beváltsák fenyegetésüket, és a Bukarestben túszul ejtett németekért elhurcolják és internálják az itt élő románokat.¹⁰⁰ A város új vezetősége, Tudor Budnariu polgármester, Demeter János alpolgármester, Teofil Vescan főispán, Csögör Lajos alispán, valamint Teleki, Jordáky, Bethlen Béla, Timofi, Ion Micu óvták, védték a várost és lakóit. Ennek köszönhető, hogy amikor a szovjet csapatok október 11-én bevonultak, minden a helyén volt, az üzemek, az egyetem, a gyárak, és zökkenőmentesen folytatódott a gazdasági és politikai élet, s még ezen a napon újraalakult a Szociáldemokrata Párt és a helyi Szakszervezeti Tanács, amely a kommunista párttal együtt felvette a kapcsolatot a KRP központi szerveivel.

⁹³ Demeter János: Századunk, 18.

⁹⁴ Jordáky Lajos: Rezistența, 18.

⁹⁵ MOL. M. t. jkv. 1944. szeptember 8.

⁹⁶ Uo. 19–20.

⁹⁷ Vita Sándor: Az 1944 őszi . . . 60.

⁹⁸ Balogh Edgár: Szolgálatban, 349–365.

⁹⁹ Uo. 319–320.

¹⁰⁰ Román Fehér Könyv. h. é. n. 3. fejezet, 8.

Ami az augusztus 23-át követő dél-erdélyi eseményeket illeti, Kurkó kiszabadult a börtönből, és Csákány Béla ügyvéddel együtt azonnal hozzákezdett a MADOSZ sorainak újrendezéséhez, az új feladatokra való felkészítéshez, részt kívántak venni Romániában a fasizmus felszámolásában, a demokratikus és szocialista átalakulásban, a minden oldalú nacionalizmus felszámolásában és a nemzetiségi egyenjogúság megvalósításában. Hírül adják: „a MADOSZ demokratikus népi erőinek összefogására minden becsületes magyart a zászlaja alá hív.”¹⁰¹ A közlemény megjelenése után, szeptember közepén, a népi erők megmozdítása végett ismét Márton Áronhoz fordult a MADOSZ megbízásából Kurkó és Csákány.

A Constantin Sănătescu vezette katonai-szakértői kormány biztosította, hogy Románia részt vesz a szövetséges hatalmak mellett a háborúban, visszaállítja az alkotmányt, és fegyverszünetet köt, amely szeptember 12-én életbe is lépett. Azonban, ahogyan azt a kommunista párt később megállapította, a kormánynak nem volt az ország érdekeinek megfelelő programja a nagy társadalmi megújulást, a gazdasági élet újrászervezését, a károk helyreállítását, a fasizmus felszámolását illetően. Ezért 1944. szeptember 26-án közzétette a párt azt az új programot, amelynek „A Romániai Nemzeti Demokratikus Front Platform tervezete” címet adta,¹⁰² s amelyet eljuttatott az összes párthoz csatlakozás végett.

A MADOSZ felhívásában emlékeztet arra, hogy „több mint tíz évig hűséges fegyvertársa volt a román nép demokratikus erőinek”¹⁰³, s felszólít mindenkit – elsősorban a MADOSZ tagságától várva példamutatást –, hogy csatlakozzon a Nemzeti Demokrata Front, vagy közismertebb nevén, az Országos Demokratikus Arcvonal (ODA) programjához. Megerősítik egyúttal azt is, hogy a romániai magyarság sorsa nem válhat el a románokétól, „ezt a kapcsolatot Budai Nagy Antal és Dózsa György szellemében kell még szorosabbra fogni.”¹⁰⁴ A csatlakozás október 6-án hivatalosan is megtörtént, amelyet a madoszista Czíkó Nándor az ODA bukaresti október 8-i nagygyűlésén magyarul elhangzott felszólalásában jelentett be. Október 16-án Brassóban Arad, Brassó, Temesvár, Torda, a Székelyföld és Bukarest MADOSZ tagjai ünnepélyesen elhatározták, hogy átalakítják a szervezetet, és az a Magyar Népi Szövetség nevet veszi fel.

Észak-Erdélyben a baloldali szervezetek, miután eljutott hozzájuk az ODA tervezete, október 21-i ülésükön megalakították az „Észak-Erdélyi Demokratikus Bizottságot” (Comitetul Democratic din nordul Transilvaniei) – lényegében a kommunista pártot, az SZDP-t, az Ekésfrontot, a MADOSZ-t, az Egyesült Szakszervezeteket, és az Antihitlerista Zsidók Csoportját foglalta magába –, és e szervezet mondotta ki csatlakozását a programhoz,¹⁰⁵ amely a kommunista párt munkaprogramjának tekinthető. Október 27-én Kolozsváron is újraalakult a MADOSZ észak-erdélyi szervezete, még ugyanezen a néven, s csak novemberben jelentette be csatlakozását a Brassóban működő Magyar Népi Szövetséghez, amely egyben a Kurkó Gyárfás vezette országos szervezet életében új fejezet kezdetét jelentette.

¹⁰¹ *Szemlér Ferenc*: *Harc szélmalomokkal. Kísérletek.* Bukarest, 1979., 8.

¹⁰² *Scînteia*, 1944. septembrie, 27. 1–2.

¹⁰³ *Csatári Dániel*: *Forgószélben*, 434.

¹⁰⁴ *Scînteia*, 1944. octombrie, 8. 1.

¹⁰⁵ *Világosság*, 1944. október 24. 6.